

13. Субетто А. И. Компетентностный подход: онтология, эпистемология, системне ограничения, классификация и его место в системе ноосферного императива в XXI веке. – Москва : Исслед. центр проблем качества подгот.специалистов, 2007. –144 с.

14. While R.W. Motivation Reconsidered: The Concept of Competence.- *Psychological Review*, 1959, № 66.

БУКАЧ НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ. Компетентностно ориентированное обучение, как основа формирования будущего социального работника. В статье проанализированы отличия организации обучения будущих социальных работников по традиционной и компетентностной системам обучения. Рассмотрены критерии обучения на основе компетентностного подхода и акцентировано внимание на факторах, способствующих молодому специалисту в приобретении действующих активных знаний, усиленных мотивацией и желанием, через практическую деятельность, развивать креативность. Обоснован новый подход к организации учебного процесса, который требует, более глубокой интеграции университетского образования и производства.

Ключевые слова: компетентно ориентированное обучение, компетентность, компетенции, ключевые компетенции, профессиональные компетенции, социальная работа, профессиональный портрет социальноработника.

BUKACH NIKOLAI. *Kompetentnostno oriented Learning, How the formative basis for the future of social worker.*

In the article it is analyzed the difference between by the traditional and competence systems of education of future social workers. The criteria of competence-based learning approach is shown and the attention is focused on factors which that contribute young professionals in effective active acquisition of knowledge, motivation and desire strengthened through practice, to develop creativity. The new approach to the educational process, which requires a deep integration of university education and production. Basic and professional competences of the future social worker analyzed.

Keywords: competence based learning, competence, competency, key competence, professional competence, social work, professional portrait of a social worker.

УДК 378.14

Капська А. Й.

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розкривається проблема співвідношення педагогічної компетентності і професійної діяльності спеціаліста соціальної роботи.

Розкривається зміст понять «професійна компетентність» і «педагогічна компетентність» як дві складові професійної діяльності. Визначено місце педагогічної компетентності та її доцільності у структурі соціальної роботи. Окреслено основні педагогічні умови, які можуть сприяти оптимізації формування педагогічної компетентності у студентів вищої школи у процесі їх підготовки до майбутньої професійної діяльності як спеціалістів соціальної роботи.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічна компетентність, професійна діяльність, соціальна робота, педагогічні умови.

У сучасних соціально-економічних умовах для спеціаліста будь-якої сфери діяльності помітного значення набувають такі характеристики, як високий професіоналізм, компетентність, гнучкість мислення, прогнозованість дій. Сьогодні все частіше особливу роль відіграють інтеграція праці, поєднання професій і спеціальностей, актуалізація професій широкого профілю. Однією із таких значущих професій в Україні, особливо в останні десять років, є соціальна робота, яка є одним із багатогранних, багатофункціональних видів діяльності в системі «людина-людина». При цьому однією із особливостей соціальної роботи як професії є її органічне переплетіння зі змістом і характером інших професій.

Без сумніву, соціальна робота є універсальним явищем і водночас чітко визначені предметні межі, які обумовлюються суттю проблем клієнта та можливими шляхами їх вирішення. Окрім того, сутнісний інструментальний зміст соціальної роботи включає якості й особливості близьких (чи споріднених) професійних галузей: педагогіки, психології, соціології, юриспруденції, медицини тощо, що відбувається завдяки постійному взаємозбагаченню й обміну інформацією, технологіями, методами, інструментарієм. Це і пояснює той факт, що компетентності в різних галузях – головне, що характеризує здатність соціального працівника підтримувати і надавати допомогу різним категоріям населення. Це підтверджує наявність у практиці однієї із суперечностей у реальній діяльності соціального працівника – недостатній рівень володіння деякими професійними компетентностями.

Як доводять вітчизняні і зарубіжні науковці (В. Бочарова, О. Карпенко, І. Мигович, А. Мудрик, Г. Попович, О. Холостова та ін), однією із значущих складових професійної діяльності соціального працівника є педагогічний компонент. Тому, без сумніву, педагогічні знання й уміння потребуються для соціальної роботи з різними категоріями населення (діти, сім'ї СЖО, безробітні, інваліди, тимчасово переміщені зі Сходу, біженці, люди похилого віку, звільнені з місць позбавлення волі та ін.) і вирішуються такі проблеми педагогічними методами, які формують ставлення в групі, розвиток готовності особистості до самопомоги. Загалом педагогічний компонент соціальної роботи дозволяє приймати ефективні й доцільні рішення в різних сферах соціальної діяльності. Це спонукає нас вирішувати важливе завдання у процесі професійної підготовки спеціалістів соціальної сфери звернути особливу увагу на формування педагогічної компетентності соціальних працівників.

В останні роки інтерес науковців посилюється до проблеми професійних компетентностей загалом і до компетентностей спеціаліста соціальної роботи зокрема. Так, вітчизняні науковці в даній галузі презентували свої напрацювання в низці досліджень [4; 5]; причому досить обґрунтовано необхідність педагогічного компонента в структурі соціальної роботи [1; 6; 9].

Вивчення наукових напрацювань дозволяє стверджувати, що питання про зміст і культуру компетентності ще не вирішено однозначно. Це пояснюється тим, що до нинішнього часу не виявлена специфіка педагогічної компетентності спеціаліста соціальної роботи, не визначені умови її дотримання. Все це в сукупності і визначає *мету нашої статті*: які педагогічні умови забезпечують формування педагогічної компетентності майбутнього соціального працівника.

Вирішення означеної мети потребувало обґрунтування суті педагогічної компетентності, визначення співвідношення професійної і педагогічної компетентності спеціаліста соціальної роботи та розкриття специфіки педагогічної компетентності соціальних працівників, а також окреслити основні педагогічні умови формування педагогічної компетентності у вищій школі.

Ми і звертаємось до питання щодо з'ясування суті понять «професійна компетентність» і «педагогічна компетентність». Безперечно, що погляди різних науковців до суті понять неоднозначні. Так, ми виявили, що до суті розуміння феномена «компетентність» є два підходи: в одному із них компетентність пов'язується з поняттям «соціалізація особистості» [10], а з позиції другого підходу зміст феномена компетентність розкривається через сприйняття діяльності [12; 6].

До речі, слід зазначити, що простежується розбіжність і щодо основних складових структури професійної компетентності, що потребувало окремого розгляду. У даному разі ми розглядаємо професійну компетентність як інтегративне особисто-діяльнісне новоутворення, яке є збалансованим поєднанням знань, умінь і професійної позиції, що дозволяє самостійно і якісно виконувати певні задачі професійної діяльності, які є по суті в певній залежності від професійної спрямованості особистості.

Виходячи із поліфункціональності професійної компетентності, можна стверджувати, що вона представляє різні функції: прикладну, адаптивну, інтегративну, операційну, орієнтаційну, оцінювальну і статусну, які відображаються тією чи іншою мірою через функцію професійного розвитку.

Звичайно, нас цікавить, перш за все, професійна компетентність соціального працівника. Враховуючи результати дослідження даної проблеми і змістовий аналіз функцій спеціаліста, ми визначили низку показників, які дозволяють робити висновок про сформованість професійної компетентності спеціаліста соціальної роботи. Практика підтверджує, що до таких відносяться: когнітивний, що відображає теоретичний аспект, необхідний в діяльності спеціаліста; діяльнісний, що відображає операційно-прикладний характер діяльності; комунікативний, що забезпечує професійну діяльність комплексом умінь і навичок спілкування; ціннісний, що відображає ціннісні орієнтації, установки і мотиви діяльності суб'єкта соціальної роботи.

Органічно вписуються у специфічні види професійної компетентності спеціаліста соціальної роботи (адміністративна, управлінська) і педагогічна компетентність, на що досить переконливо вказують дослідники. Доведено, що педагогічні принципи є частиною вихідних положень діяльності для використання їх у різних сферах діяльності спеціаліста: в системі загальноосвітніх закладів, вищої освіти, в роботі з різними типами сімей, з дітьми і підлітками, з умовно засудженими, з людьми «третього віку», з дітьми і дорослими з обмеженими можливостями, з учасниками АТО та їх сім'ями.

Слід зазначити, що на основі педагогічних цінностей педагогічні знання й уміння інтегруються в практику соціальної роботи, при цьому педагогічні технології виступають одним із засобів вирішення різноманітних соціальних проблем: зайнятості і відпочинку молоді, проблеми взаємовідносин дітей і підлітків з ровесниками і дорослими, профілактики вживання алкоголю і наркотиків, ліквідації соціальної відмежованості, навчання і перепідготовку безробітних та неповнолітніх тощо. Таке розуміння функцій педагогічної компетентності дозволяє використовувати численні педагогічні методи і засоби. А тому спеціалісти, котрі працюють у соціальній сфері, повинні володіти різноманітними педагогічними знаннями, уміннями, певними педагогічними установками, що, безперечно, потребує якісної підготовки в галузі педагогіки і її окремих напрямків – сформованої педагогічної компетентності.

Привертає увагу той факт, що зміст і структура педагогічної компетентності в сучасній нації трактується неоднозначно, тому досить часто термін «педагогічна компетентність» використовується як синонім «професійна компетентність педагога». Серед домінуючих ознак даного феномена одні вчені називають загальні і спеціальні знання, другі – професійні уміння педагога, треті відводять головну роль особистим якостям педагога. В результаті аналізу низки досліджень щодо тлумачення понять «педагогічна діяльність», «професіоналізм педагога», «педагогічна майстерність» ми дійшли висновку, що зазначені поняття перебувають у відносинах різнорівневої інтеграції, при цьому педагогічна компетентність є базовим рівнем і основою для формування готовності спеціаліста до педагогічної діяльності у соціальній сфері.

Враховуючи те, що однією із домінуючих особливостей соціальної роботи є її інтегративний характер, в основі якої лежить теорія і практика різних наук (зазначено вище), ми допускаємо, що педагогічна компетентність спеціаліста соціальної сфери є підструктурою його професійної компетентності і вбирає ряд таких особливостей, які відрізняють її від компетентності професіонала-педагога. Якраз виявлення таких особливостей і обумовило доцільність виокремлення педагогічної компетентності. Це дозволяє дотримуватись позиції вчених, що передбачає вирішення практичного завдання чи проблемної ситуації діяльності.

Слід зазначити, що даний підхід присвячений аналізу практичного мислення, виявлено у низці зарубіжних досліджень у галузі психології праці. Виокремлена педагогічна компетентність допускає синтез когнітивно-інформаційних і операційно-технологічних аспектів і співвідноситься зі структурою компетентності. Причому здатність суб'єкта до вирішення проблем не визначається ситуативними умовами, а є його усталеною характеристикою.

Тому, розглядаючи в якості характеристики педагогічної компетентності вирішення проблемної педагогічної ситуації чи педагогічного завдання, ми вважаємо, що саме навчання вирішенню педагогічних завдань має стати вузловим питанням у процесі формування педагогічної компетентності.

У процесі професійної діяльності соціальний працівник стикається з різноманітними за змістом і за формами прояву педагогічними завданнями. Проте порівняно з педагогом чи вчителем, соціальний працівник вирішує більш обмежене коло педагогічних завдань, які за певними ознаками мають оперативний характер, а за змістом вони в основному мають виховний характер. Хоча для успішного вирішення педагогічних завдань соціальний працівник повинен володіти оперативністю застосування умінь, що сформовані на базі відповідної системи педагогічних знань. При цьому соціальний працівник повинен володіти досить широким спектром знань (іноді навіть ширшим, ніж просто педагог), оскільки для педагога не завжди є актуальними ті уміння, що необхідні для спеціаліста соціальної сфери. Тому ми виокремили ті, які найбільш повно відображають педагогічну специфіку: конструктивні, розвиваючі, комунікативні уміння.

Доцільно підкреслити, що наявність у соціального працівника сукупності конструктивних і розвивальних умінь засвідчує оволодіння ним педагогічною технологією. Але, беручи до уваги те, що спеціаліст соціальної роботи, зазвичай, вирішує педагогічні завдання не відмежовано, а в комплексі з проблемами іншого плану (психологічними, медичними, матеріальними, побутовими тощо), чим і відрізняється його діяльність від діяльності педагога, оскільки він повинен уміти поєднувати педагогічні технології з іншими соціальними технологіями.

Комунікативні уміння у процесі здійснення спеціалістом соціальної роботи своєї професійної діяльності реалізується шляхом педагогічного спілкування, яке ми сприймаємо як систему взаємодії педагога і вихованців, змістом чого є обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховного впливу [12]. Важливість володіння уміннями педагогічного спілкування детермінована тим, що вирішення педагогічного завдання, передбачає вирішення цілої системи комунікативних завдань. Проте, враховуючи те, що зміст спілкування визначається його предметом, педагогічне спілкування в процесі виконання професійної діяльності спеціаліста соціальної роботи може модифікуватись і переходити в інші види спілкування, наприклад, ділове, психотерапевтичне тощо.

Отже, розглянувши різні позиції науковців щодо змісту і структури педагогічної компетентності та виявивши відмінності педагогічної діяльності соціального працівника, а в його особі і педагога, можна стверджувати, що педагогічна компетентність спеціаліста соціальної роботи є особистісно-діяльнісним новоутворенням, де змістово-діялісна складова представлена збалансованим поєднанням педагогічних знань і умінь, узгодженим з іншими професійно необхідними знаннями й уміннями, що дозволяє вирішувати як педагогічні, так і комплексні професійні завдання, при цьому особистісно складовою виступає сформована педагогічна позиція.

Виходячи із того, що педагогічна компетентність спеціаліста соціальної роботи розглядається нами як підструктура професійної компетентності, то

говорити про наявність зазначеного нами інтегративного новоутворення, ми вважаємо за доцільне спиратися на ті ж критерії (когнітивний, діяльнісний, комунікативний) показники, яких у даному випадку мають педагогічний зміст.

Пошуки шляхів по формуванню педагогічної компетентності у майбутніх спеціалістів соціальної роботи у вищій школі потребували вивчення реальних рівнів сформованості педагогічної компетентності у студентів. Вивчення рівнів сформованості зазначеного феномена здійснювалось відповідно до зазначених критеріїв та їх показників і проводилося покомпонентно за допомогою педагогічних методів. Прогнозуючи необхідність формування педагогічної компетентності, необхідної структури соціальної роботи, ми визначили рівні сформованості і дали характеристику кожному із них (високому, середньому і низькому).

Аналіз результатів дозволив виявити різнорівневі показники. Так, у більшості респондентів (майбутніх соціальних педагогів) рівень сформованості педагогічної компетентності співпадає з рівнем розвитку педагогічної спрямованості особистості. Таке співпадання зафіксоване в 60 учасників (81,1%), у 20 учасників (18.9) даного факту не виявлено. На нашу думку, необхідність виявлення такої відповідності була обумовлена тим, що саме на педагогічну спрямованість указують як на одну із суб'єктивних причин успіхів і невдач в педагогічній діяльності. Окрім того, педагогічна спрямованість є домінуючою складовою при формуванні нами педагогічної компетентності соціального працівника.

Логіка вивчення проблеми формування педагогічної компетентності потребує виявлення педагогічних умов, які сприяють успішній реалізації даної проблеми у процесі професійної підготовки у вищій школі. Враховуючи те що процес професійної підготовки повинен відображати специфіку майбутньої професійної діяльності, нами було проаналізовано педагогічний блок у підготовці майбутніх соціальних працівників. Аналіз змісту дисциплін, вивчення яких є основною для здійснення педагогічно орієнтованої соціальної роботи, дозволив нам виявити їх роль у формуванні як окремих компонентів педагогічної компетентності, так і даного феномена в цілому. Водночас було виявлено окремі недоліки, які можуть перешкоджати формуванню як окремих складових педагогічної компетентності, так і даного феномена в цілому. Про те поглибленого вивчення зазначеної теми дозволять педагогічні умови, які сприяють формуванню означеного інтегративного утворення. Такими умовами можуть бути:

- включення в освітньо-професійну програму підготовки спеціалістів соціальної роботи завдань формування педагогічної компетентності;
- змоделювати навчальний план так, щоб педагогічний аспект підготовки до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників передбачав наскрізне включення педагогічних дисциплін у зміст навчання;
- наступність змісту педагогічних дисциплін і водночас чіткість їх у розширенні педагогічної компетентності саме в системі професійної підготовки спеціалістів соціальної роботи;

- цілеспрямоване навчання при збереженні міждисциплінарних зв'язків, що в сукупності має відображати специфіку професійної діяльності соціальних працівників;
- використання педагогічних методів і засобів навчання з метою посилення нарізних етапах майбутніх соціальних працівників професійно спрямованих потреб, мотивів, цілей і результатів;
- систематичне введення у практичне навчання студентів педагогічної складової як виду професійної діяльності спеціаліста соціальної роботи, що диктується необхідністю інтеграції теорії і практики у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників.

Таким чином, визначення суті професійної та педагогічної компетентностей, обґрунтування доцільності їх відображення у змісті навчання майбутніх соціальних працівників, окреслення педагогічних умов формування педагогічної компетентності дозволяє включити у навчальний план педагогічно орієнтований спецкурс «Педагогічна компетентність», дисципліни за вибором студентів, що в сукупності сприяє усуненню протиріччя між соціальною роботою як самостійною галуззю, і педагогічними методами й засобами, що розширюють і збагачують суть педагогічного впливу на об'єкт діяльності.

Практична робота зі студентами відіграла позитивну роль у розвитку майбутніх спеціалістів: окрім змін у мотиваційній сфері, що сприяли орієнтації на самовдосконалення, відбулися зміни в самооцінці студентів основних напрямків і змісту навчання, які дозволили актуалізувати особистісно діяльнісний аспект педагогічної компетентності, самостійно здійснювати корекцію видів діяльності.

Завданнями подальшого дослідження ми бачимо у необхідності виявлення залежності формування педагогічної компетентності від особистісних характеристик студентів; у визначенні відповідної логіки включення педагогічних дисциплін у структуру навчального плану з підготовки спеціалістів соціальної роботи з врахуванням можливостей диференційованого підходу при формуванні педагогічної компетентності.

Використана література:

1. Карпенко О. Г. *Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навчальний посібник.* - К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 192 с.
2. Мигович І. І. *Соціальна робота.* – Ужгород: Патент, 1997. – 190 с.
3. Холостова Е. И. *Социальная работа: Учебное пособие.* – 4-е изд. – М.: Изд. Торговая корпорация «Дашков и К», 2007. – 668 с.
4. Клименко Н. Ю. *Социально-педагогические условия профессионального становления социального работника: дис....канд. пед. наук.* – М.: 1997. – 124 с.
5. Попович Г.М. *Соціальна робота в Україні і за рубежом: навч – метод. Посібник.* – Ужгород, УДУ, 200. – 143 с.
6. Бех И. Д. *Нравственность личности: стратегия становления.* – Рівне, 1991. – 143 с.

7. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы. – М.: Аргус, 1994. – 208 с.
8. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти робот із дітьми та молоддю. – К.: Центр навч. літератури, 2004 – 352 с.
9. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: Підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / За ред. проф. А. Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
10. Лукашевич М. П. Соціологія праці: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
11. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. К., 2000 – 223 с.
12. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 200 с.

КАПСКАЯ АЛЛА ИОСИФОВНА. Педагогическая компетентность в структуре деятельности социального работника.

В статье раскрывается проблема соотношения педагогической компетентности и профессиональной деятельности специалиста социальной работы. Раскрыто содержание понятий «профессиональная компетентность» и «педагогическая компетентность» как две составляющие профессиональной деятельности. Определено место педагогической компетентности и ее целесообразности в структуре социальной работы. Выявлены основные педагогические условия, которые могут способствовать оптимизации формирования педагогической компетентности студентов высшей школы в процессе их подготовки к будущей профессиональной деятельности как специалистов социальной работы.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, профессиональная деятельность, социальная работа, педагогические условия.

KAPSKA ALLA. Pedagogical competence in the structure of the social worker activity.

The article reveals the problem of correlation between pedagogical competence and professional activity of the social work specialist. The concept of «professional competence» and «teaching competence», as two components of professional activity, has been outlined. The place of pedagogical competence and its usefulness in the structure of social work have been defined. The main pedagogical conditions which may contribute to the optimization of forming pedagogical competence of graduate students in their preparation for future professional activities as specialists of social work have been considered.

Key words: professional competence, pedagogical competence, professional activity, social work, pedagogical conditions.